

Περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς
Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν εἰς ταύτην
γυνομένων μεταρρυθμίσεων.

Λόγος ἀναγνωσθεὶς ὑπὸ Ε. Ἐγγέρου ἐν τῷ ἐν Παρισίοις γλωσσολογικῷ
συλλόγῳ καὶ μεταφρασθεὶς ὑπὸ Α. Ἡλιάδου.

Ἡ μεγάθυμος προκήρυξις τοῦ φιλέλληνος Κ^{ος} Γ. δ' Εἰχσάλ καὶ τοῦ σοφοῦ Ἀθηναίου Κ^{ος} Ρενιέρη παρεκάλει ἄρτι τοὺς ἐλληνιστάς καὶ τοὺς πολιτικοὺς τῆς Δύσεως ἄνδρας, ἵνα μεταχειρισθῶσιν ὡς ὄργανον πολιτισμοῦ διὰ πάντας τοὺς τὴν μεσόγειον παροικοῦντας λαοὺς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, οἷαν λαλεῖ καὶ γράφει αὐτὴν ἡ κομψὴ κοινωνία τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Πρὸς ἐπίσπευσιν τοῦ τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς συνδέσμου ἀμφοτέρω οἱ συγγραφεῖς ἐζήτησαν τὴν ἄνευ ἀναβολῆς εἰσαγωγὴν ἐν ταῖς ἡμετέραις σχολαῖς τῆς ἀνατολικῆς προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀντὶ τῆς ἀπὸ τριῶν ἤδη ἑκατονταετηρίδων μόνης ἐν χρήσει. Ὁ ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως εἰς ὃν ἀνέφερον τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα ὑπέβαλεν αὐτὸ εἰς τὴν σύσκεψιν ἁρμοδίου ἀκαδημίας ἥτις, καίτοι μὴ ἀγνοῦσα τὰς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ δυσκολίας τῆς τοιαύτης μεταρρυθμίσεως, οὐδὲν ἥττον συνωμολόγησεν αὐτῆς τὸ εὐλογον.

“Εν τῶν ἐπιχειρημάτων δι’ ὧν οἱ Ἕλληνες ὑποστηρίζουσι τὰς αἰτήσεις, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπαναλαμβάνουσιν εἶναι ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ εἶναι οὐχὶ νεκρὰ γλῶσσα καὶ ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ (ἢ χυδαία) συνδέεται ἀπ’ εὐθείας μετὰ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, τοῦλάχιστον μετ’ ἐκείνης τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἣν ἐγράφετο κατὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἢ ὑπὸ τῶν γραμματικῶν καλουμένη κοινὴ διάλεκτος, Ἀξιοῦσι δὲ εἶναι, ἐὰν ἡ βαρβαρότης παρεμόρφωσε τὸ καλὸν ἰδίωμα τῆς ἀρχαιότητος, τοῦτο μόνον ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων ἐγένετο· ὅθεν αἱ κλασσικαὶ παραδόσεις τεσσάρων μόνων ἢ πέντε αἰώνων ὑπέστησαν διακοπὴν, εὐκόλον δὲ εἶναι σήμερον νὰ συνδῶμεν αὖτις τὴν ἄλυσιν, καὶ μετὰ μακρὸν ὕπνον ταραχθέντα ὑπὸ δυσαρέστων ἐνυπνίων, ὁ νοῦς ἀναλαμβάνει τὴν διακοπεῖσαν σειρὰν τῶν ἡμετέρων ἰδεῶν. Ταύτην τὴν δόξαν εὐρίσκομεν ἐν τῇ προσφάτῳ προκηρύξει τῶν Κ. Κ. δ’ Εἰχδόλ καὶ Ρενιέρη, ἐπανευρίσκομεν δ’ αὐτὴν ἐν τινι πρό τινων μηνῶν δημοσιευθείσῃ πραγματείᾳ περὶ τῆς ἑλληνικῆς προφορᾶς ὑπὸ τοῦ ἐκ Κερκύρας νέου Ἑλληνοῦ Κ^{ου} Ἀναστασίου Λούνζη. Εἶναι δὲ αὕτη ἡ δόξα ἀρχαιοτάτη καὶ ἴσως ἐν μέρει ἀποδοτέα εἰς τὴν συγκίνησιν ἣν διέδωκαν ἐν τῇ Δύσει οἱ ἐξ Ἀνατολῆς προσφυγόντες Ἕλληνες, μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς αὐτῶν μητροπόλεως. Διότι ἀπὸ τοῦ ΙΕ’ αἰῶνος ἤδη βλέπω τὸν Ronsard διακηρύττοντα ὅτι “ὁ Τούρκος κτησάμενος τὴν Ἑλλάδα ἀπώλεσε τέλος αὐτῆς τὴν γλῶσσαν.” Πράγματι δὲ εἶχεν ἀπολεσθῇ πρὸ πολλοῦ, ἐὰν πρέπη νὰ ὀνομάσωμεν ἀπώλειαν τῆς γλώσσης τὴν ὑπὸ τῆς μεταβολῆς τῶν πραγμάτων ἀναγκαίαν καταστᾶσαν μεταμόρφωσιν. Ἀλλὰ τὸ κακὸν διαλαθὼν ἐπὶ πολὺ τὴν Εὐρώπην ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τῆς καταστροφῆς τῶν 1453 μετὰ πατάγου, ὅστις κατέστησεν

αὐτὸ τοσούτῳ μᾶλλον λυπηρὸν καὶ πόσον ἢ κίνησις τῆς Ἀναγεννήσεως (Renaissance) διηύθυνε πάντας τοὺς φιλοπόνους νόας περὶ τὴν μίμησιν τῶν πρωτοτύπων τῆς κλασσικῆς τέχνης.

Ὅπωςδὴποτε, ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν δόξα τοσοῦτον διαδεδομένη καὶ κοινὴ ἀξία εἶναι βεβαίως ἐξετάσεως. Δύναται δὲ σήμερον νὰ ἐξετασθῇ μετὰ πλείονος ἢ ἄλλοτε ἀκριβείας, καὶ ὅτι ἡ ἱστορία καὶ ἡ θεωρία τῶν γλωσσῶν προσεκλήσαντο κατὰ τὸν ἡμέτερον αἰῶνα ὄργανα, ὧν ἡ ἀκρίβεια ἐπιτρέπει ἵνα ἐπιλύωμεν σαφῶς προβλήματα τινὰ περὶ τὰ ὅποια ταλαντεύεται ἢ πλανᾶται ἡ ἐπιστήμη τῶν πρὸ ἡμῶν διδασκάλων.

Ἀναμνήσωμεν δὲ πρῶτον περὶ τούτου, ὡς Σεμελιώδη καὶ ἐδραίως ὑπὸ τῆς νεωτέρας κριτικῆς καθιερωθεῖσαν ἀρχήν, ὅτι πρέπει ἐπιμελῶς νὰ διακρίνωμεν τὸ λεξικόν ἢ ὀνοματολόγιον ἀπὸ τῆς γραμματικῆς οἵαςδὴποτε γλώσσης. Ἡ ἀρχαία γλωσσολογία (linguistique) περὶ οὐδὲν ἄλλο διέτριβεν ἢ περὶ τὸ ὀνοματολόγιον καὶ τὰς ῥίζας, ἐνῶ ἡ νῦν γλωσσολογία συγκρίνουσα δύο γλώσσας ἀποδίδει τὴν αὐτὴν εἰ μὴ μείζονα σπουδαιότητα εἰς τοὺς γραμματικοὺς τύπους ἢ εἰς τὰ λεξικά αὐτῶν. Τούτου τεθέντος φερ' ἴδωμεν τί ἐννοοῦσιν οἱ ἐλέγχοντες τὴν νῦν Ἑλληνικὴν ἐπὶ βαρβαρότητι καὶ τί τὸ ὑπ' αὐτῶν προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα ἐπανερχομένης αὐτῆς εἰς τοὺς τύπους τοῦ ἀρχαίου ιδιώματος.

Ὡς πρὸς τὸ λεξικόν οὐδόλως ὑπάρχει ἀμφίβολον ὅτι τὰ ῥωμαϊκὰ (ἢ χυδαία ἐλλ. γλῶσσα) κοινήν τινα ἔχουσι βάσιν μετὰ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ οὐδόλως διαφέρει πρὸς τοῦτο ἐὰν παρεδέξαντο ἢ ὑπέστησαν τὴν εἰσαγωγὴν πολυαρίθμων ξένων λέξεων. Αἱ τοιαῦται παρεισδύσεις πρέπει ἐπὶ

πολὺν γὰρ πολλαπλασιασθῶσιν, ἵνα ἀμαυρώσωσι τὸ προτότυπον γλώσσης. Ἡ ἡμετέρα γαλλικὴ γλῶσσα ἀνέχεται αὐτὰς κατ' ἐκάστην, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων, οὐδόλως ὅμως ἀποβάλλουσα διὰ τοῦτο τὸν ἐθνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Ὅσάκις βιομηχανικὴ τις ἢ ἐπιστημονικὴ ἀνακάλυψις μεταφέρει παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς νέον προϊόν ἢ νέαν μέθοδον, χορηγεῖ ἡμῖν αὐτὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα, ὅπερ οἱ ἐφευρέται αὐτοῖς ἔδωκαν. Ἡ ἀμοιβαιότης ἀνήκει ἡμῖν δικαιώματι καὶ οὐδὲν ὑπάρχει ἄτοπον εἰς τὴν ἐλευθέραν ταύτην ἀνταλλαγὴν τῶν λέξεων καὶ τῶν ἰδεῶν. Ἐπομένως μικρὸν ἐνδιαφέρει εἰάν οἱ Ἕλληνες κατορθώσωσι σήμερον γὰρ ἐκδιώξωσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐντελῶς πάσας τὰς παρεισφρησάσας λέξεις, ὧν ἡ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν παρουσία ἀναμιμνήσκει τὴν ἀρχαίαν δούλωσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πρῶτον ἔπειτα ὑπὸ τῶν Σλαύων τῶν Βουλγάρων τῶν Ἰταλῶν καὶ Γάλλων καὶ τελευταῖον ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὅ, τι διαφέρει ἡμῖν γὰρ γνωρίσωμεν εἶναι, εἰάν αἱ διαιρέσεις, αἱ ἀρχαί, οἱ τύποι τῆς γραμματικῆς αὐτῶν διακρίνουσι σαφῶς τὸ παρὸν ἰδίωμα ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γλώσσης. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄληθέςτερον κατ' ἐμέ, τῆς γνώμης, ἣν πρὸ 150 ἐτῶν ἀπεφήνατο ὁ φιλόλογος J. M. Lang, ὁ ἐξ Ἀλτόρφης (α), ὅτι δηλαδή τὰ Ῥωμαϊκὰ ἥττον διάφορα ὄντα ἐν τισιν εἶναι πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, ὅτι ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα πρὸς τὴν λατινικὴν. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὰ Ῥωμαϊκὰ εἶναι γλῶσσα νεο-ελληνικὴ, δι' ὃν λόγον καὶ ἡ ἰταλικὴ εἶναι γλῶσσα νεολατινικὴ. Αἱ ἀποδείξεις τῆς γνώμης ταύτης ταχέως συγκεφαλαιοῦνται ἐν τοῖς ἀκολουθοῦσι. Καθάπερ αἱ ἄλλαι νεολατι-

(α) Propius linguam barbaram vulgarem hodiernorum Graecorum a veteri puro sermone abesse quam italicam a latina."

νικαὶ γλῶσσαι καὶ κατὰ τι ὀλιγώτερον αὐτῶν, ἡ ῥωμαϊκὴ ἠπλοποίησε τὴν κλίσιν καὶ τὴν συζυγίαν: ἐκ τῶν πέντε ἀρχαίων πτώσεων διετήρησε μόνον τέσσαρας ὑστερήσασα κατὰ τοῦτο τῆς γαλλικῆς, ἥτις περαιτέρω προβᾷσα ἀφοῦ τὸ πρῶτον τὰς ἐξ τῆς λατινικῆς πτώσεις ἠλάττωσε μέχρι δύο, τελευταῖον παντάπασιν κατήργησιν αὐτάς. Τῶν πέντε ἐγκλίσεων τῆς συζυγίας ἡ ῥωμαϊκὴ [ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ] παρέλιπε τὴν εὐκτικὴν καὶ τὴν ἀπαρέμφατον· ἀντὶ πολλῶν χρόνων καὶ πολλῶν ἐγκλίσεων μονολεκτικῶν ἐν χρήσει ἐν τῇ κλασσικῇ γλώσσῃ ἀντικαθίστησι τὰ πολλὰ περιφράσεις. Ἀλλὰ διαφορῶς ἢ παρὰ ταῖς νεολατινικαῖς γλώσσαις διετήρησεν ἐν τῇ παρρητικῇ φωνῇ τύπους ἐν γένει μονολεκτικούς. Συνεπεία τῶν μεταβολῶν τούτων ἡ σύνταξις κατέστη πολλῷ ἀπλουστερά, ὀλιγώτερα ἔχουσα μέσα τοῦ μεταποιεῖν τὰς στροφὰς καὶ ποικιλίας τῆς ἐκφράσεως.

Εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν καθὼς καὶ ἐν ταῖς νεολατινικαῖς γλώσσαις αἱ καταλήξεις τῶν λέξεων ἀποκόπτονται ἢ ἀλλοιοῦνται ἄτονοι οὔσαι. Ἐν μὲν τῇ λατινικῇ τὸ *mi*, ἐν δὲ τῇ ἑλληνικῇ τὸ *ν* ἐξαλείφεται οὕτως, ὅτε μὲν μόνον, ὅτε δὲ μετὰ τοῦ προηγούμενου φωνήεντος. Ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ καθάπερ ἐν ταῖς νεολατινικαῖς γλώσσαις τὰ ὑποκοριστικὰ ἐπέχουσι τὴν ᾤεσιν καὶ τὴν σημασίαν τῶν ὀνομάτων ἀφ' ὧν παράγονται, ἡ αἰσθησις τῆς ποσότητος τῶν συλλαβῶν ἐξησθένησε, ἡ δὲ τοῦ τόνου εἶναι ἐπικρατεστέρα, καὶ συνεπεία τῆς γραμματικῆς ταύτης μεταπολιτεύσεως, τὸ σύστημα τῆς στιχουργίας μετεμορφώθη οὔσιωδῶς.

Αἱ ὁμοιότητες αὗται αἱ μεταξὺ τῆς νέας Ἑλληνικῆς καὶ τῶν ῥωμανικῶν διαλέκτων (νεολατινικῶν) τοσούτῳ εἰσὶ καταπληκτικαί, ὥστε λόγιος Γάλλος ὁ Bonamy ἐνόμισεν αὐτὰ

προελθούσας ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἰδίως ἐν τῷ δουκάτῳ τῶν Ἀθηνῶν ἐπικρατήσεως τῶν Γάλλων· δόξαν σχὼν ἡμαρτημένην μὲν βεβαίως καὶ ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ Bonamy οὕτως ἐξηγούμεναι μεταβολαί εἰσι τὰ πολλὰ προγενέστεραι τοῦ 1204, ἀλλ' ἀποδεικνύουσιν τοῦλάχιστον, ὅπόσον ἡ ῥωμαϊκὴ συγκαταλέγεται εἰς τὸ γενικὸν σχέδιον καὶ οὕτως εἰπεῖν εἰς τὸν τύπον τῶν νεολατινικῶν γλωσσῶν.

Ὅντως δ' ἐγκρίνεται αὐτότι φαινόμενον, οὗτινος λανθάνουσι μὲν ἡμᾶς τὰ αἷτια, ἀλλ' οὗτινος ἀδύνατον ν' ἀρνησώμεν τὴν γενικότητα ἐν μέσῳ τοῦ ἐλληνολατινικοῦ μεσαιῶνος. Αἱ τροποποιήσεις αἷτινες ἐκ μὲν τῆς λατινικῆς παρήγαγον τὰς νεολατινικάς τὴν δ' ἐλληνικὴν μετέβαλον εἰς ῥωμαϊκὴν, εἰσὶ πᾶσαι σχεδὸν προγενέστεραι καὶ ἀλλότριαι τῶν ἐξωτερικῶν ἐπενεργειῶν. Ἐὰν τὰ λίαν συνθετικὰ γερμανικὰ καὶ σλαβικὰ ἰδιώματα ἐπενήργουν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς μεταμορφώσεως τῆς ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς, ὁ ἀριθμὸς τῶν συνθετικῶν αὐτῶν σχημάτων ἦεν μᾶλλον αὐξησῇ ἢ ἐλαττωσῇ, ἀλλ' αἱ τροποποιήσεις, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἐξήρτηνται ἐκ τῆς ὀργανικῆς ἀναπτύξεως γλώσσης, ἀφειμένης εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐθνικῆς ῥοπῆς, εἰς αἰῶνας καὶ οὐς ἐξασθενεῖ μὲν ἡ φιλολογικὴ παράδοσις χαλαροῦται δὲ ἡ γραμματικὴ πειθαρχία, ἀποβάλλουσι δὲ πᾶν κῦρος οἱ τῆς ὀρθότητος καὶ εὐρύσμου γλώσσης διδάσκαλοι. Οὕτω μόνον τροποποιεῖται κατὰ βᾶθος ἡ γραμματικὴ γλώσσης. Ἡ ἀταξία κοινωνίας ἀμοιρούσης τακτικῶν σχολείων εἶναι ἡ παράγουσα μεταβολὰς, οἷα λόγου χάριν τὸ παρενεῖρειν νέα βοηθητικὰ ἐν τῇ συζυγίᾳ ὥς βλέπομεν τοῦτο ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ, ἐχούσῃ δύο βοηθητικὰ πλείονα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τὸ θέλω καὶ ἔχω. Ἄς φαντασώμεν τῷ ὄντι καὶ ὅν χρόνον ὁ Φενελὼν συνεβούλευεν ἡμῖν

νὰ πλουτισθῶμεν ἐρανιζόμενοι ἐκ τῶν γερμανικῶν γλώσσῶν, ἃς φαντασθῶμεν Γάλλον τινὰ πειρώμενον νὰ εἰσαγάγῃ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ βοηθητικὸν ῥῆμα λαμβανόμενον ἐκ τῆς ἀγγλικῆς ἢ τῆς γερμανικῆς καὶ θέλομεν πάραυτα ἐννοήσῃ ὁπόσῃ ἢ ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ δανείζεσθαι εἵκοσι λέξεις χρησίμους τῇ ἐπιστήμῃ ἢ τῇ βιομηχανίᾳ καὶ τῆς ἐλαχίστης μεταβολῆς, ἥτις δύναται ν' ἀλλοιώσῃ τὴν ὀργανικὴν σύστασιν τῆς γαλλικῆς φράσεως, οἷαν διέταξεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος ἢ ἐθνικὴ τάσις, ἢ μόνη ἱκανὴ νὰ παράγῃ καὶ ἀναπλάττῃ κατὰ βᾶθος οἷονδῆποτε ἰδίωμα.

Διὰ δὴ ταῦτα ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξε ἢ ἡ ἐνδοξοτάτη καταστροφὴ ἱστορίας κατ' ἡν ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα διεῆλθε διὰ πολλῶν ἄλλων ἀλλοιώσεων ἐν μέσῳ τῶν περιπετειῶν καὶ τῶν συμφορῶν τῆς ἐλληνικῆς πατρίδος. Οὔτε ἔνεκα τῶν Ἀράβων, οὔτε ἔνεκα τῶν Γάλλων, οὔτε ἔνεκα τῶν Τούρκων ἀπώλεσε τὴν χρῆσιν τῆς ἀπαρεμφάτου· αἰῶνες ἀμαθείας καὶ ἀμελείας ἀπητοῦντο ἵνα ἐκπέσωσιν ἐκ τῆς χρήσεως τὰ χαρακτηριστικὰ γράμματα τοῦ σχηματισμοῦ τούτου, τοῦ τοσοῦτον οὐσιώδους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ συζυγίᾳ· μάλιστα δ' ἡ ἔλλειψις ἀπαρεμφάτου τοσοῦτον παράδοξος ἐφάνη τισὶ τῶν σοφῶν, οἷον τῷ συγχρόνῳ ἡμῶν K. Fauriel, ὥστε εἶδον ἐν αὐτῇ οὐχὶ πρόσφατον παραφθοράν, ἀλλ' ἀρχέγονον μᾶλλον καὶ πατροπαράδοτον ἔνδειαν, συνδυάζοντες οὕτω τὴν νέαν ἐλληνικὴν, ὡς ἐποίει ὁ ἀοίδιμος Fréret, μετὰ τοῦ τραχέος ιδιώματος τῶν Πελασγῶν. "Ὅπως ποτ' ἂν ἡ περὶ τοῦ εἰδικοῦ τούτου ζητήματος, δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν τὴν ὑπαρξίν δημώδους γλώσσης κατωτέρας καὶ παραλλήλου τῷ γραμματικῷ ιδιώματι, οὐ μόνον κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1204 αἰῶνος, ἀλλ' ἀνατρέχοντες βασιμηδὸν μέχρι τῶν

αἰώνων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Τοῦτο δὲ σαφῶς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐρευνῶν πολλῶν νεωτέρων λογίων ἰδίως δὲ τῶν Κ^{ων} Beulé, Mullach καὶ Ζαμπελίου. Ἐνθυμοῦμαι προσέτι πόσας ἀποδείξεις τούτου ἔφευρεν ὁ Κ^{ος} Hase διδάσκων τὴν νεοελληνικὴν, καὶ ἐκ τῶν σημειώσεων ὥσπερ συνέλεξα ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτοῦ δανείζομαι τὰς ἐπομένας μαρτυρίας.

Ὁ ἱστορικὸς Κεδρηνὸς διηγεῖται ὅτι κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα Δένδεις ὁ νάννος τῶν ἀνακτόρων εἰσπηδήσας κατὰ τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας (γυναικὸς τοῦ εἰκονοκλάστου Θεοφίλου), θείας κατέλαβεν αὐτὴν περιπτυσσομένην εἰκόνας καὶ πλησιέστερον ἔλθων κατεμάνθανεν· “ἡ δὲ Βασιλὶς, τὰ καλὰ μου, ἔφησεν ἀγροικικῶς, νιννία καὶ ἀγαπῶ ταῦτα πολλά.” (α) Ἀγροικικῶς λέγει ὁ βυζαντινὸς ἱστορικὸς, καὶ τῷ ὄντι ἡ Θεοδώρα ἀπεκρίνετο εἰς χυδαϊκὴν καὶ χωρικὴν γλῶσσαν ἥτοι εἰς ῥωμαϊκὴν.

Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐν σελ. 518 Α. ἀναφέρει πολύτιμα σκεύη, ὥσπερ ἡ κοινολεξία καλεῖ χερνιβόξεστα. Τρεῖς αἰῶνας πρὸ τούτου ἐπιστολὴ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου ἐγγεγραμμένη ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ χρονικῷ παρέχει ἡμῖν πολλὰ παραδείγματα τῆς λέξεως ἄλογον ἀντὶ τοῦ ἔππος. Τὸ αὐτὸ δὲ κείμενον περιέχει πολλάκις τὸν σύνδεσμον ἵνα χρησιμεύοντα ὅπως καὶ τανῦν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ. Ἡ τοιαύτη χρῆσις ἄλλως τε ἀνατρέχει τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ ὕφους τοῦ Εὐαγγελίου.

Τὸ νεροφόρος καὶ νεροχύτης ἀπαντῶμενα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Δ' αἰῶνος περιέχουσι τὴν ρίζαν νερ, ὅθεν ἡ νεωτέρα λέξις νερό· καὶ εἶναι εὐκόλον νὰ γνωρίσωμεν τὴν ρίζαν ταύτην ἐν

(α) Κεδρηνὸς σελ. 516.

τοῖς ἀρχαίοις ὀνόμασι Νηρεύς, Νηρεΐδες, σημαίνοντα θαλασσίους θεότητας.

Οὕτω δὲ καὶ τὸ βουνός, ἐν χρήσει ἤδη παρὰ τῷ κωμικῷ Φιλήμονι, ἀλλὰ μὴ ἐπιδοκιμασθὲν ὑπὸ τῶν ἀττικίζόντων, ἀναφαίνεται ἐν τῇ νέᾳ ἐλληνικῇ μετὰ τῶν παραγῶν βουνάριον, βουνάρι. Ἐγὼ νομίζω τὸ βουνός ταῦτόν τῷ γουνός, ὅπερ ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ἀπαντᾶται παρ' Ὀμήρῳ.

Τὰ λεξικά καὶ οἱ σχολιασταί, ἰδίως δὲ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους, πλήρεις εἰσὶ τῶν δημοτικῶν τούτων λέξεων, ἀναφερομένων ὡς συνωνύμων ἄλλων ἐν χρήσει παρὰ τοῖς κλασσικοῖς.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα, ἅπερ δυνάμεθα νὰ πολλαπλασιάσωμεν, ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τῶν χρόνων δὲ τούτων αἱ ἐπιγραφαί, αἵτινες διέσωσαν τοσαύτας σελίδας δημοτικῶν καὶ τοπικῶν διαλέκτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, δεικνύουσι μερικότητάς τινας, αἵτινες τελευταῖον ἐκταθεῖσαι κατέστησαν αὐτοὶ οἱ κανόνες τῆς χυδαίας γλώσσης παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἡμῖν Ἑλλησιν. Ἐκπληκτικώτατον παράδειγμα τούτου εἶναι ἡ εἰς αἰς αἰολικὴ αἰτιατικὴ τῆς ἀκλίσεως οἶον τέχναις, εὐχρηστος καὶ ἐν Λέσβῳ κατὰ τὸν χρόνον τῆς Σαπφούς καὶ ἐν τῷ νῦν ἰδιώματι. Ἡ νεοελληνικὴ ἐκλαμβάνει πολλάκις ὡς βραχὺ τὸ τελικὸν *η* τῶν *θηλυκῶν* οὐσιαστικῶν ἢ ἐπιθέτων ἐλεύθερη ἀντὶ ἐλευθέρη. Ἀλλὰ καὶ ἡ βοιωτικὴ διάλεκτος διὰ τοῦ *η* γράφει τὰς πληθυντικὰς ὀνομαστικὰς τῆς ἀκλίσεως καὶ τὴν αὐτὴν ποσότητα (τῆς βραχύτητος) δίδει εἰς τὴν κατάληξιν. Ἡ νεοελληνικὴ πολλὰ ὀνόματα τῆς τρίτης κλίσεως μεταφέρει εἰς τὴν πρώτην ἢ τὴν δευτέραν· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἰδιωτισμὸς ἀπαντῶμενος

συνεχῶς ἐπὶ τῶν ἐν Δελφοῖς ἐπιγραφῶν, ὡς παρατήρησε τοῦτο ὁ Κ^{ος} Ross. Ἀλλὰ καὶ τούτου πλεόν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ κλίσει σχηματισμοί, ἀπαντώμενοι παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα καὶ ἐν ταῖς Ἑπιγραφαῖς, θεωρούμενοι δὲ ὡς γενόμενοι ἐκ νεωτέρας παραφθορᾶς καὶ οἵτινες ἴσως οὐδὲν ἄλλο εἰσὶ πράγματι ἢ ὁ ἀρχαιότατος τύπος, ὁ ἀληθῶς πλήρης καὶ ὀργανικός. Λόγου χάριν τὰ φλόγαν ἀλυσίδα ἀντὶ φλόγα ἀλυσίδα οὐ μόνον εἰσὶν ὅμοια τοῖς μητέραν, θυγατέραν, ἅπερ ἀπαντῶνται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, τῷ παρὰ τοῖς Οἱ ἀπαντωμένῳ αἶγαν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι κατ' αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Fr. Borp ταῦτά εἰσιν αἱ ἀληθεῖς αἰτιατικαὶ τῆς γ' κλίσεως μετὰ τοῦ καταληκτικοῦ ν καὶ τοῦ α ὡς συνδετικοῦ μεταξὺ τοῦ θέματος καὶ τῆς καταλήξεως.

Ἀλλὰ τὸ ἔτι σπουδαιότερον καὶ μήπω εἰσέτι παρατηρηθὲν εἶνε ὅτι ἡ γραμματικὴ φορὰ ἡ πλουτίσασα τὴν κλασσικὴν ἑλληνικὴν διὰ τοῦ ἄρθρου εἶνε κατὰ πάντα ὅμοια ἐκείνῃ ἣτις μετεμόρφωσε τὰς λατινικὰς ἀντωνυμίας ille illa illud ἐν ταῖς νεολατινικαῖς γλώσσαις. Τὸ τοιοῦτον ἀναφαινόμενον ἤδη παρ' Ὀμήρῳ σαφέστερον καταδείκνυται παρ' Ἡροδότῳ καὶ ἐν τοῖς Ἱπποκρατικοῖς συγγράμμασι. Ἐπὶ Θουκυδίδου ἡ μεταρρύθμισις γέγονεν ἤδη καὶ ἡ γραμματικὴ γλῶσσα κέκτῃται ἐκτὸς τῆς ἀντωνυμίας καὶ ἑτέραν λέξιν ἣτις, εἴαν μὴ ἐξ αὐτῆς πηγάζει, παρίστησιν ὅμως συνεχῶς τὴν αὐτὴν μορφήν, ἀλλ' ἀσθενῇ τινα τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἐκφράζει ποικίλιαν· καὶ λίαν διάφορός ἐστιν ἐν τῇ χρήσει. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔμελλε νὰ συμβῇ μετὰ παρέλευσιν δυοκαίδεκα αἰώνων παρὰ τοῖς ἔθνεσι τῆς λατινικῆς Εὐρώπης. Οὐδὲν ἕτερον παράδειγμα δεικνύει ἀκριβέστερον τὴν ταυτότητα τῶν φυσικῶν μεθόδων, ὥς παρεδέξαντο τὰ τε ἑλληνικὰ ἔθνη καὶ

τὰ εἶτε τὸ γένος εἶτε τὴν ἀνατροφὴν λατινικά· ἐκατέρωθεν καὶ ἐν ἀποστάσει τοσούτων αἰώνων παραγαγόντα τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα.

Ἀδίκως λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἀπωθοῦσι τὴν ἀφομοίωσιν τῆς κοινῆς αὐτῶν γλώσσης πρὸς τὰς νεολατινικάς, καθότι τοῦτο εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν δι' οὗ προσεγγίζουσι τῇ μεγάλῃ εὐρωπαϊκῇ οἰκογενείᾳ, καὶ δι' ὅπερ οὐδόλως πρέπει νὰ αἰσχύνονται. Οἱ πρόσφατοι μετασχηματισμοὶ τῆς ῥωμαϊκῆς οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ ἡ ἐσχάτη φάσις προαιωνίου ἐργασίας, ἧς αἱ προγενέστεραι φάσεις ποικίλως παρίστανται ὑπὸ ἀπείρων γνησίων μνημείων, ἀπὸ τῶν εἰς δημώδη διάλεκτον ἐπιγραφῶν μέχρι τῶν συγγραμμάτων τῶν μᾶλλον τιμώντων τὸν Ἑλληνισμὸν συγγραφέων. Ἡ δὲ παρείσφρησις ξενικῶν λέξεων ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ (παραλειπομένων τῶν ἀπὸ τῶν σημιτικῶν γλωσσῶν κατ' ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν ληφθεῖσων) ἀνατρέχει τοῦλάχιστον μέχρι τῶν χρόνων τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας τὸ ἐπιγραφικὸν ὕφος, ὅπερ εἶνε συνάμα τὸ τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν πραγμάτων, μαρτυρεῖ τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην διὰ πλείστων ὅσων παραδειγμάτων, ὧν ἓν ἔνια παρατίθῃμι:

Ἐν τοῖς ἄκτοις Corpus inser. gr. Ἀρ. 2927.

Ἀκτουάριος Ἀρ. 4004.

Τίτλος Ἀρ. 3998.

Φίσκος Ἀρ. 1933.

Χαρτάρης ἀντὶ χαρτάριος Ἀρ. 3310.

Βῆλον (velum) Ἀρ. 2748.

Κουράτωρ Ἀρ. 3577, ὅπερ μάλιστα παρήγαγεν μετ' οὐ πολὺ τὸ Κουρατορεύω Ἀρ. 2930, 5884.

Ἐνίοτε δὲ φυσικὴ τις ἀναλογία ἐβοήθει τοῖς ἐρανίσμασι τούτοις· οὕτως ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἢ τῶν Λατίνων λέξεις patronus εἰσάγεται ἐν τῇ ἐλληνικῇ χρήσει ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ Πάτρων, πάτρωνος. Ἄρ. 1878, 2215, 3609, 3622 κλπ.

Τελευταῖον δὲ καὶ αὕτῃ ἡ λατινικὴ σύνταξις ἐξήσκησεν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς. Ἐν ταῖς τῶν ὑπάτων χρονολογίαις μεταφρασθεῖσαις ἐλληνιστὶ δι' ἀπολύτου γενικῆς μετεφράσθη τό πρῶτον ἡ ἀπόλυτος ἀφαιρετικὴ τῶν λατίνων, ἀλλὰ ταύτην κατόπιν ἀντικατέστησεν ἡ ἐλληνικὴ δοτικὴ μᾶλλον οὕσα αὐτῇ ἐμφερής. Οὕτω δὲ οἱ λατινισμοὶ εἰσεδύοντο ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Δημοσθένους καθάπερ οἱ Ἑλληνισμοὶ ἐν τῇ τοῦ Κικέρωνος. Πλὴν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀντίστατο εἰς τὴν ἀναπόφευκτον ταύτην ἐνέργειαν τῆς λατινικῆς, ἐνῶ τοῦναντίον ἡ Ῥώμη ἀσμένως παρεδέχετο αὐτὴν ὥς μέσον πλουτισμοῦ.

Τῇ βοηθείᾳ τῶν παραθέσεων τούτων ἐξηγοῦμεν πῶς ὑπῆρχον ἀνέκαθεν ἐν Ἑλλάδι ἐν ἣ πλείονα ἰδιώματα δημώδη ὅτε μὲν λανθάνοντα ἕνεκα τῆς λάμψεως τῆς φιλολογικῆς γλώσσης, ὅτε δὲ ἀνατέλλοντα οὕτως εἰπεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν δημοσιότητα κατὰ τοὺς τόπους ἢ τοὺς ἄμοιροῦντας γραμμάτων αἰῶνας.

Συνελόντι δ' εἰπεῖν ἡ νεοελληνικὴ, ἐγγυτάτῃ οὕσα τῆς ἀρχαίας, εἶνε ὅμως γόνος ἀπ' αὐτῆς διακεκριμένος. Ἀδύνατον ν' ἀρνηθῶμεν τὴν γραμματικὴν αὐτῆς πρωτοτυπίαν· ἀληθῶς δὲ οὐδεὶς μὲν ἀρνεῖται αὐτήν, ἀλλὰ σήμερον ὑπὲρ ποτε ἄλλοτε αὕτη ὑπερορᾶται. Πρὸ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος καὶ τοῦ θριάμβου τῆς ἐλληνικῆς ἐθνικότητος ἡ νέα ἐλληνικὴ μόλις ἐγνωρίσθη ἐν τῇ πεζῇ γλώσσῃ διὰ τινων παχυλῶν

συγγραφῶν, μόλις συνετάχθη ἡ γραμματικὴ αὐτῆς· καὶ πρῶτον τοιοῦτον δοκίμιον εἶναι τὸ τοῦ Σίμωνος Πόρτου σύγγραμμα, ἀφιερωθὲν ἐν ἔτει 1639 τῷ καρδινάλιῳ Richelieu, ὅπερ ὁ du Cange μετετύπωσεν ἐν ἀρχῇ τοῦ Λεξικοῦ αὐτοῦ.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἔδωκε βεβαίως ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὥσθσιν τινα εἰς τὴν γραμματικὴν χρῆσιν τῆς νεοελληνικῆς καὶ διήγειρε τὴν περιέργειαν τῆς Εὐρώπης εἰς τὸ συλλέξαι καὶ τὰ ἐλάχιστα κλάσματα τῆς δημώδους ποιήσεως τῶν χωρικῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Παληκαρίων, ἀλλ' οὐδὲν ἄχρις ὥρας παρήγαγεν ἀντάξιον τῆς δικαίας φιλοτιμίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Αὕτη τὰ μέγιστα αἰσχύνεται ἐπὶ γλώσση φερούση τοσαῦτα στίγματα δουλείας, ἥτις εἰς τοσοῦτον λυπηρὰν πενίαν κατέστη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, καθὼς καὶ αὐτὴ ἡ διάνοια τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἥτις κυμαίνεται καὶ μεταβάλλεται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος καὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, μήπω δυνηθείσης ἔτι τῆς χειρὸς μεγαλοφυοῦς τινος ἀνδρὸς νὰ σημάνη αὐτὴν διὰ διαρκοῦς τύπου. Ἐκ τούτων δὲ πάντες συμπεραίνουσιν, ὅτι προτιμότερον εἶναι νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ δημώδης ἐλληνικὴ, ἢ δὲ χρῆσις τῆς ἀρχαίας νὰ ἐπανέλθῃ βαρμηδόν.

Πρὸς τοῦτο δὲ ὁμοθυμῶς σχεδὸν τείνουσι οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἕλληνες γραμματικοὶ καὶ φιλόλογοι, καθότι ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν Ἀθηνῶν διδάσκεται μόνον ἡ ἀρχαία γλῶσσα, ὃ τε πεζὸς καὶ ἔμμετρος λόγος· τὸν πεζὸν δὲ μάλιστα σπουδάζουσιν εἰς τὸ ν' ἀνακτήσωνται ἀλληλοδιαδόχως πάντας αὐτοῦ τοὺς τύπους. Φαίνεται δὲ ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην μέριμναν ἔχουσιν οἱ νῦν Ἕλληνες ἢ τὸ νὰ προσμετρήσωσιν ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ ἀτυχοῦς λαοῦ τὰς καινοτομίας, εἰς ἃς θέλουσι νὰ ἐπίσωσιν αὐτόν.

Πλὴν ἀλλ' ὅμως ὅσον μεγαλεπήβολος καὶ ἂν ᾗ ὁ σκοπὸς ὁ τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας ὑπαγορεύων καὶ ἐμψυχῶν, ἀμφιβάλλω ἐὰν οἱ Ἕλληνες, οὕτω πράττοντες, τὴν ἀρίστην ποιῶνται χρῆσιν τῆς ἱκανότητος αὐτῶν. Θαυμάζω τὴν εὐχέρειάν τινων ἐξ αὐτῶν περὶ τὸ λαλεῖν καὶ γράφειν γλῶσσαν παραπλήσιον τῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἢ καὶ τοῦ Πλουτάρχου. Μετὰ σφοδρᾶς συμπαθείας ἀναγινώσκω ἐν τοῖς πρακτικοῖς φιλολογικοῦ τινος ἐν Κωνσταντινουπόλει συλλόγου ὑπομνήματα, ἅπερ ὁ Ἀριστοτέλης εὐκόλως ἤθελεν ἐννοήσει. Θέλγομαι δὲ ὑπὸ τινος ἐπόψεως βλέπων λόγιον Ἕλληνα τὸν Κ^ο Βαλέτταν χρώμενον γλώσση ἀρχαιοτάτῃ ἅμα καὶ σαφεστάτῃ, ὅτε μὲν πρὸς σχολίαις τοῦ Φωτίου, ὅτε δὲ ἵνα ἐξηγήσῃ τοῖς ἑαυτοῦ ὁμογενέσι τὸ παρ' ἡμῖν καλούμενον Ὀμηρικὸν ζήτημα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων φοβοῦμαι μὴ ἡ ἐλληνικὴ φιλοπατρία πλανηθῇ θέλουσα ν' ἀναπλεύσῃ τὸν ροῦν τῶν αἰώνων καὶ ἐκτελέσῃ ἐνώπιον ἡμῶν ὅ, τι ἡ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος Γαλλία ἤθελεν ἐκτελέσει καὶ ἐψυσίαζεν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατινικῆς γλώσσης τὴν ἀναγεννωμένην γαλλικὴν τῶν ραψωδῶν (trouvères)· ὅ, τι ἡ Ἰταλία τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἤθελε πράξει ἀποθαρρύνουσα τὸν Δάντην καὶ Πετράρχην τοῦ ἐξευγενίσαι τὴν ἰταλικὴν δι' ἀριστουργημάτων, καὶ ἐὰν πάντα τὸν ἑαυτῆς θαυμασμὸν ἀπέδιδεν μόνον εἰς τοὺς πεζοὺς ἢ ἐμμέτρους αὐτῶν λατινικοὺς λόγους(α). Μὴ ἀπατώμεθα τῷ ὄντι, ἐὰν οἱ λόγιοι Ἕλληνες

(α) Ὁ Κύριος Λιτρὲ φαίνεται ἐγγὺς τοῦ ὑποστηρίξει τὴν γνώμην ταύτην ἐν τῇ σοφῇ διατριβῇ ἣν ἐδημοσίευσε (Journal des Débats du 13. mai 1865) περὶ τῆς προφορᾶς καὶ τῆς χρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, συνεπεία τῆς προκηρύξεως τῶν Κ. Κ. Εἰχθάλ καὶ Ρενιέρη.

εὐδοκιμήσωσί ποτε ἐν τῇ ἐπιχειρήσει αὐτῶν, θέλομεν ἰδεῖ τὴν κατάργησιν γλώσσης νέας καὶ μεταγενεστέρας, σφαγιαζομένης ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων οἵτινες νηπιόθεν ἐλάλησαν αὐτήν, καὶ τὴν ἀνίδρυσιν ἰδιώματος ἀπ' αἰώνων ἤδη τελευτήσαντος. Πρᾶγμα ξένον καὶ ἀλλόκοτον, οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐλέγχοντες ἡμᾶς ὅτι ἵνα προφέρωμεν τὴν ἐλληνικὴν, ἐπλάσαμεν προφορὰν ὅλως σχολαστικὴν, αὐτοὶ γίνονται ριψάσπιδες ἐνώπιον γλώσσης δημώδους τρεπόμενοι πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς μόνον ἐν ταῖς σχολαῖς καὶ ἐν ταῖς βίβλοις ὑπαρχούσης.

Ἄλλως τε τὴν τοιαύτην τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἀνακαίνισιν φαινομένην μᾶλλον νομίζω ἢ ἔργῳ ὑπάρχουσαν· τέρπει δὲ τοὺς Ἕλληνας διὰ τι εὐτράπελον καὶ χαρίεν. Πόσον ἡδύνεται ὁ Ἕλλην δυνάμενος λέγειν ἀντὶ τῆς τραχείας λέξεως budget προϋπολογισμός, καὶ ἀντὶ τοῦ *salle d'asile* νηπιαγωγεῖον! Ἀλλὰ πράγματι ἡ μίμησις αὕτη τῆς ἀρχαίας φράσεως μεταφερομένη παρ' ἡμῖν πρὸς ἔκφρασιν ἰδεῶν πάντη νέων, παράγει πολλάκις παρεννοήσεις καὶ ὀχληρὰς κακοφωνίας. Δὲν ἀρκεῖ μόνον τὸ λαμβάνειν λέξιν ἐκ τῶν τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Πλουτάρχου, ἀλλ' ἀπαιτεῖται προσέτι τὸ τηρεῖν τὴν ἔννοιαν, ἣν παρὰ τοῦς συγγραφεῦσι τούτοις εἶχε, φόβῳ μὴ ταραττήται τὸ πνεῦμα ἡμῶν ὑπὸ μεταλλαγῶν τὰς ὁποίας οὐδὲν προμηνύει αὐτῷ καὶ αἵτινες κατ' ἑκάστον βῆμα ἐκπλήττουσιν ἡμᾶς.

Παρὰ Γάλλοις, Ἰταλοῖς, Ἰσπανοῖς αἱ λατινικαὶ λέξεις ἀναγεννώμεναι ὑπὸ νέαν ἔννοιαν, φαίνονται ὅμως καὶ ὑπὸ νέαν μορφήν. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ διττὸς τύπος, ὃν ἐνεκόλαψαν ταῖς γλώσσαις ὁ χρόνος καὶ αἱ μεταβολαί, ὥς ὑπέστη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν νέων ἐλληνικῶν λέξεων ἐν τοῖς εὐαρίθμοις

συγγράμμασιν, ἔνθα οἱ γράφοντες σέβονται τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν. Ἐν αὐτοῖς ἡ γλῶσσα φαίνεται σύμφωνος πρὸς τὰς ιδέας. Ἀλλ' ἡ μετρία αὕτη τῆς ῥωμαϊκῆς χρήσεως καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σπανία. Οἱ δημοσιογράφοι οἱ ἡμεριδογράφοι, οἱ ἱστορικοὶ καὶ οἱ ποιηταὶ αὐτοὶ ῥέπουσιν ὁσημέραι εἰς τὸ ἀναλαβεῖν ἐντελῶς ἀπὸ τῆς ἀρχαίας τοὺς γραμματικούς αὐτῆς τύπους καὶ τὸ λεξικόν, πλουτιζόμενον κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν νεωτέρων ἰδεῶν. Ὁ ἀρχαϊσμός οὗτος τῆς γλώσσης, ὃν ἐξίζει, ὡς ἐβεβαιώσῃ, ὁ λαός, παρακολουθῶν τοὺς λογίους, παράγει παράδοξον ὄντως ἐντύπωσιν ἐν τοῖς ὡσὶν Ἑλληνιστοῦ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης.

Ἀνοίγων ἡμερίδα, ἐπιθεώρησιν, φιλολογικὸν ἡμερολόγιον, καὶ ἑκάστην σελίδα ἀπαντῶ περιόδους καὶ φράσεις οὐδὲν ἄλλο ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἐχούσας, ἢ τὴν ὑλικὴν μορφήν, ἔργῳ δὲ πάντῃ γαλλικὰς οὔσας. Τοῦτ' ὅπερ πληρέστατα δικαιολογεῖ τὸ εὐφυές ἀξίωμα ἐνὸς τῶν νεωτέρων κριτικῶν. Σήμερον γαλλιστὶ γράφουσιν ἐν πάσαις ταῖς εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις. Ὑπὸ τὰς ἑλληνικὰς λέξεις πανταχοῦ ἀνευρίσκω τὴν γαλλικὴν, πολλάκις δὲ τὸ ἀδλιέστατον γαλλικὸν ὕφος τοῦ περιοδικοῦ τύπου. Συμβαίνει δ' οὕτω τι ὅμοιον τῷ γινομένῳ καὶ οὖς αἰῶνας ἡ Ἐκκλησία, τὰ βασιλικὰ γραφεῖα ἢ ἡ βουλὴ ἐπέμενον συντάσσευσαι εἰς τὴν λατινικὴν ιδέαν πρὸ πολλοῦ εὐρούσας τὴν καθ'ἡμερινὴν καὶ δημώδη αὐτῶν ἔκφρασιν ἐν τοῖς ἰδιώμασι τοῖς ἀπ' ἐκείνης τῆς γλώσσης προελθούσι. Μάτην ὅμως ἐπόνουν καὶ ὅτι ἡ νεολατινικὴ φρασεολογία ἐπέβαλεν ἑαυτὴν ἐν τοῖς ἐγγράφοις. Ἀρχαῖαι λέξεις ἐλάμβανον ὅλως νέαν ἔννοιαν· λέξεις παραγόμεναι ἐκ τῆς λατινικῆς καὶ καθιερωμέναι ὑπὸ τῆς χρήσεως, ἐλάμβανον ὑπὸ τὸν κάλαμον τῶν γραφέων κατάληξιν ῥωμαϊκὴν· λέξεις νέας παραγωγῆς

appellum, menagium, prisio κλπ. ἐλάμβανον τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας κλίσεως. Οἱ ἀπλούστεροι καὶ γενικώτεροι κανόνες τῆς ἀρχαίας συντάξεως ἐτηροῦντο παρ' αὐτοῖς εἰσέτι. Ἐκ πάντων δὲ προέκυπτε γλῶσσα νόστος καὶ ἀλλόκοτος, ἣν οὐδεὶς τοῦ Θεοδώριχου ἢ τοῦ Κλωβίς γραμματεὺς ἤθελε δεχθῆ ὡς ἰδίαν, γλῶσσα οὐδὲν ἕτερον τῆς λατινικῆς φέρουσα ἢ τὸ ὄνομα. Κατ' ἐξαίρεσιν, ἐνίοτε, ἀκριβολόγος τις (puriste) οἷοι ὁ Eginhard ἢ Σάξων ὁ Γραμματικὸς ἀνεύρισκον καὶ ἐπιμόχθως ἐχρῶντο τῇ κλασσικῇ λατινικῇ καθάπερ τινὲς τῶν λογίων Ἑλλήνων ὁ Βησσαρίων ἢ Γεμιστὸς ὁ Πλήθων, ἐπανέφερον ἐν πλήρει ΙΕ' αἰῶνι τὸν μόλις ἀλλοιωθέντα ἑλληνισμόν τῶν πρώτων αἰώνων τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' αἱ τεχνηταὶ αὗται ἐπιστροφαὶ πρὸς τύπους διὰ παντὸς καταργηθέντας ἐν τῇ κοινῇ χρήσει τῆς γλώσσης, ἔτι σαφέστερον καταδεικνύουσι τ' ἀνεπανόρθωτα τοῦ χρόνου ἀποτελέσματα. Ὅθεν ἐκεῖνοι βέλτιον ἐφρόνουν ὅσοι, καθὼς οἱ παρ' ἡμῖν βραψοδοὶ (trouvères) παυόμενοι τοῦ λαλεῖν λατινιστί, ἐτελειοποιοῦν διὰ τῆς καλλιᾶς ἐργείας ἰδίωμα νέον, τραχὺ μὲν ἔτι καὶ ἀγενές ἀλλ' εἰς τοσοῦτον μεγαλοπρεπῇ ἀνάπτυξιν προωρισμένον. Μικρὸς ἦν ὅμως δυστυχῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν λογίων Ἑλλήνων οἵτινες ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος ἠξίωσαν προσοχῆς τὴν κοινὴν αὐτῶν γλῶσσαν. Κατέλιπον αὐτὴν ἄμορφον μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἀπέντησεν ἐν ταῖς νεολατινικαῖς γλώσσαις καὶ φιλολογίαις συναγωνισμόν, ὅστις σήμερον ἀποθαρρύνων ἐμβάλλει αὐτήν, ἀδίκως καθ' ἡμετέραν γνώμην, εἰς τὸν ἐπίμοχθον τοῦ ἀρχαίσειν ἀγῶνα ἐν ᾧ σπαίρει ἤδη ἀπὸ πεντηκονταετίας.

Ἐκ τῶν ἐπικρίσεων τούτων, ὣν ἡ παρρησία συνδυάζεται μετὰ σφοδρᾶς συμπαθείας ὑπὲρ τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος, συμπεραίνω, ἄραγε δέον ἵνα οἱ νέοι Ἕλληνες παύσωνται

μεταρρύθμιζοντες τὴν κοινὴν γλῶσσαν τῶν γενεῶν, αἵτινες προηγέσαντο αὐτῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου; Ἐπαγε τῆς τοιαύτης αὐστηρότητος! Ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος κατάστασις τῆς ῥωμαϊκῆς (χυδ. ἐλληνικῆς) ἐκάλει καὶ ἐδικαιολόγει πλείστας ὅσας μερικὰς διορθώσεις. Δυνατὴ δὲ ὑπῆρχε καὶ ἔτι ὑπάρχει ἡ διόρθωσις αὐτῆς διὰ χειρὸς συνेतῆς καὶ εὐσταθοῦς (α). ἐνὶ λόγῳ δυνατὴ ὑπάρχει ἡ μεταρρύθμισις, ἀλλὰ πρὸς θεοῦ μὴ αὕτη καταντᾷ εἰς μεταμόρφωσιν. Ἐν γένει οἱ εὐφυεῖς οὗτοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος κληρονόμοι φαίνονται μοι μᾶλλον ἀγωνιζόμενοι πρὸς ἀνέυρεσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κάλλους τῆς γλώσσης. Ἐγὼ δὲ πρὸς συμφέρον καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῶν εὐχομαι ἵνα μᾶλλον προσέχωσιν εἰς τὰς ἰδέας ἢ εἰς τὰς λέξεις, εἰς τὰ πράγματα ἢ εἰς τὰς μορφάς· ἐν τῇ ὁσημέραι δὲ πληθυνομένη ταύτῃ σχολῇ καὶ ἀνανεούσῃ ἐν Ἑλλάδι τὴν λατρείαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων, μᾶλλον θέλω θάρρῦναι τοὺς ὁρμῶντας ἐπὶ τὴν μόρφωσιν ἀνδρῶν. Ἐξέστω μοι δὲ ἵνα καὶ αὐτὸς εἶπω ἐν πληρεστάτῃ πεποιθήσει: Ὅποτεν ἡ Ἑλλὰς ἐγγυμνασθῇ εἰς τὴν τακτικὴν χρῆσιν τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, ὅποτεν καταρτίσῃ τὰς ἑαυτῆς σχολὰς ἐπὶ βάσεων παιδείας στερεᾶς καὶ αὐστηρᾶς, ἐνὶ λόγῳ ὅποτεν κτήσῃται πολίτας, σοφοὺς, καὶ νόας ἐξόχους, πάραυτα ἔξει συγγραφεῖς.

(α) Ταῦτα γράφων ἀναπολῶ τὰς ὑπὸ τοῦ Κ^{ου} Φιλίππου Ἰωάννου προταθείσας συνετὰς μεταρρύθμισεις ἐν ἀξιολόγῳ διατριβῇ δημοσιευθείσῃ τῷ ἔτει 1863 ἐν τῷ Ἑν. Ἡμερολογίῳ.